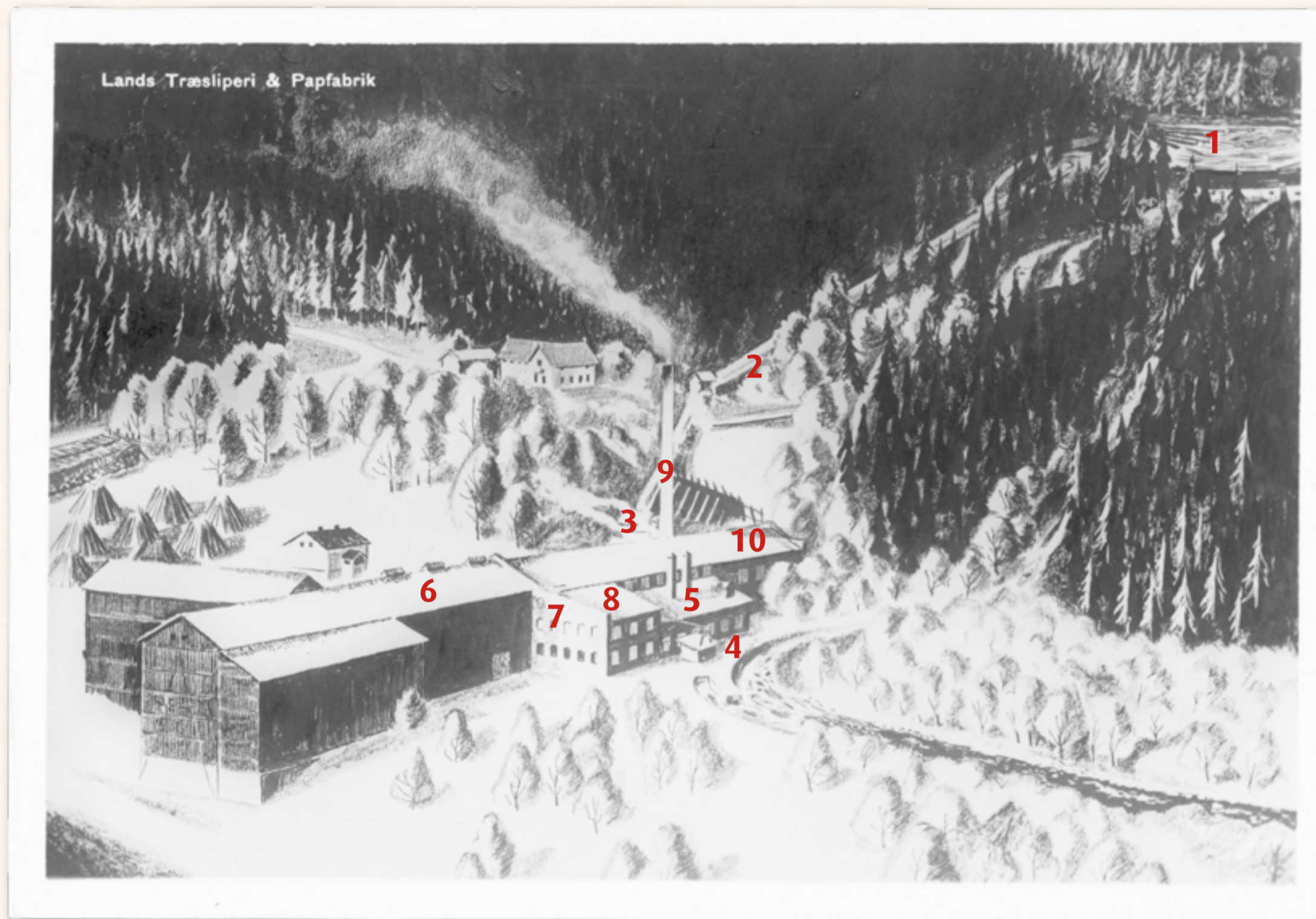

A/S Lands Træsliperi og Papfabrik

Postkort fra 1940-tallet.

ARBEIDSOPPGAVENE

Proessen fra den rå tømmerstokken gjorde "mageplask" fra Trevasrenna og ned i Veadammen, til cellulosen lå som verdenskjent hvit, blank papp i hendene på øvede sorteringsdamer, besto av mange arbeidsoppgaver:

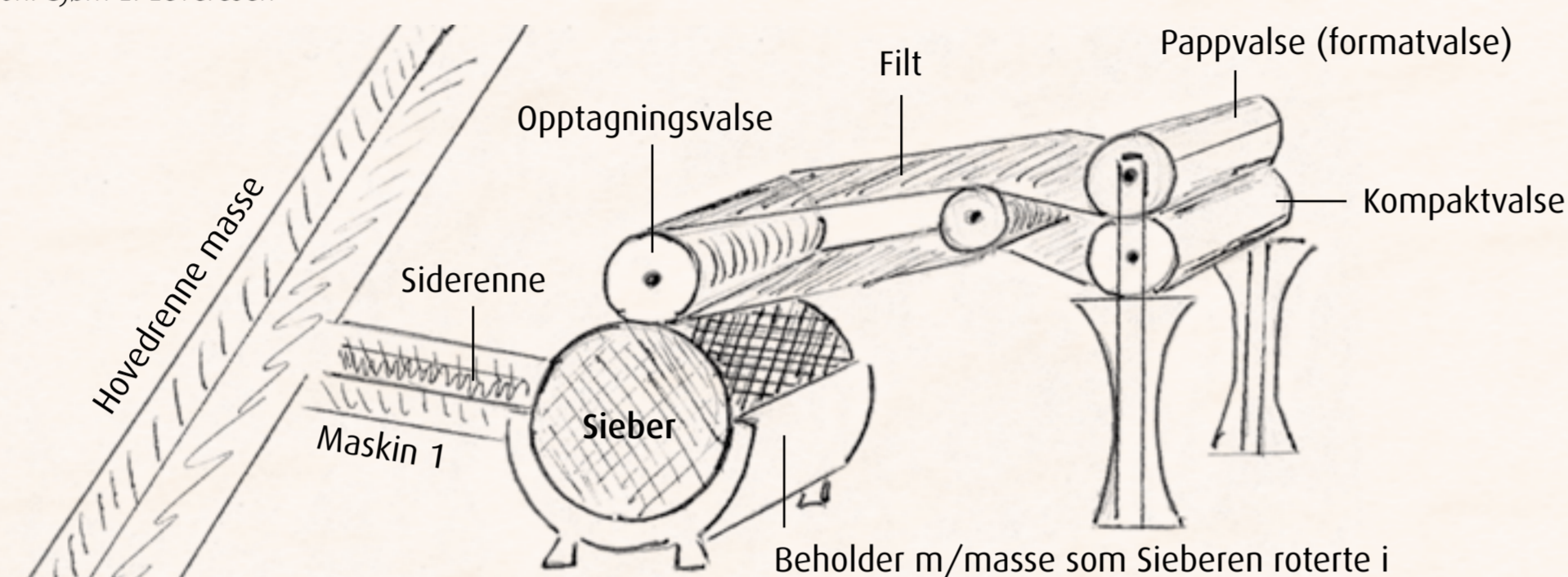
1. Kapping av 60 cm kab på Veadammen.
2. Frakt med kjerrat ned til fabrikk.
3. Rensing/spikking av kabben nede ved fabrikk.
4. Sliping ved slipesteinene.
5. Tremasse ført via renner til bearbeiding i maskinhallen (se forklarende tegning). Pass og avtak av papp ved maskinene (maskinguttene). Pressing (reduere vanninnholdet).
6. Frakt og behandling på tørka (i de gamle tørkehuse måtte pappen henges over trekantete lekter).
7. Glatting i varmresser. Sortering på sorteringshallen.
8. Analyse av pappkvaliteten. Produksjon av ferdigprodukt. Pakking og utkjøring på lasterampa.
9. Fyrbøting i fyrhuset.
10. Materialsaging. Spikring av rammer til pappballene.

I tillegg arbeidet 1-2 snekkere og 5-6 verkstedarbeidere her, og øvrige arbeidsoppgaver var:

- Frakting til dampskipsbrygga ved Vold og senere lagerhuset på Fall stasjon
- Innlastning på båt eller godsvogner

Skjematisk og forenklet framstilling av en pappmaskin ved Lands Træsliperi

Illustrasjon: Bjørn E. Edvardsen

ARBEIDSPROSESSEN

Renner førte "graute" av tremasse fra slipesteinene via en Sieber til opptagningsvalsene. En Sieber var en sylinder av finmasket kobbertråd, som fanget opp et fint lag av masse og førte den over på ull-filt. Pappmassen ble så ført på løpende ruller til pressvalser som formet massen til sammenhengende ark av råpapp. I maskinhallen på Land sto slike maskiner parallelt. Til høyre for maskinene på tegningen, sto tre råpappresser med hver sin trykk-pumpe. I dag er maskinhallen en tom "bakgård" på sørsiden av fyrhuset og pipa. Tre forhøyninger viser hvor trykkpumpene til pressene sto. Ei renne i gulvet viser hvor vannet rant ut igjen.

ARBEIDSTOKKEN

På det meste sysselsatte fabrikk i overkant av 100 arbeidere fordelt på tre skift. Deriblant var det et stort antall kvinner som hadde sitt virke mest ved glatting og sortering. "De hadde sorteringa i fingra", ble det sagt. De ulike arbeidsoppgavene ga også forskjellig arbeidsmiljø. Fra rått og bråkete i sliperi og maskinhall, til varmt og stille på glatta og tørka. Arbeidet i de gamle tørkehuse var trekkfullt. Det var kontinuerlig drift fordelt på tre skift fra søndag kveld til lørdag ettermiddag. Stopp i driften måtte man unngå, noe som kunne tære hardt på reparatør og snekkere som stadig opplevde å bli vekket midt på natta ved banking på vindu eller dør.

Bilde av arbeiderne er tatt foran inngangen på den eldste driftsbygningen (tømmerbygning) i 1923. Foran f.v.: Julius Undli, Karoline Bredviken, Martha Gjerdet, Jonette Svendsen, Klara Dalby (slipermesterens barnebarn), Mathea Løkken, Ingeborg Langlykkja, Marie Gjerdet, Marie Perstuen. 2. rekke f.v.: Arne Smeby, Kristian Holt, Marius Svarverhaugen, Bernhard Lyshaug, Ole Dalby, Peder Hagen, Petter Stensborg, Ludvig Lundberg. 3. rekke f.v.: Arthur Hagen, Jens Rossing, Thorolf Hagen, Kristen Svendsen, Math. Bratti, Julius Engen, Jørgen Magnussen, Karl Gjerdet, Per Dalby, Magnus Nyseth. Bakerst: Karl Andersstuen, Johan Ingvaldsen, Hans Linnerud.

DRIFTEN UNDERVEIS

Fabrikk gikk jevnt og trutt gjennom alle de nitte årene "eventyret" varte. Vannmangel ga enkelte korte driftstans. Det ble stans både for Land og Skrankefoss fra 23/8 1947 til 13/4 1948. Sommeren 1947 var svært nedbørfattig. Dette var sannsynligvis den lengste stans i bedriftens historie, og det i en tid da det var høykonjunktur for begge bedriftene, særlig for tremasse. Driftsforholdene i 1950 og 1951 var usedvanlig gode. Skadeflokker kunne forekomme, men ikke ofte. Høsten 1923 og sommeren 1939 er to eksempler. I tillegg husker vi en høst på 1950-tallet hvor begge bruene ved Skrankefoss ble tatt av vannmassene. og folk i den lavereliggende del av bygda evakuerte oppover i rdsel for at Trevasdammen skulle gå. Ingen av disse hendelsene medførte imidlertid større avbrudd i driften.

FORANDRINGER UNDERVEIS

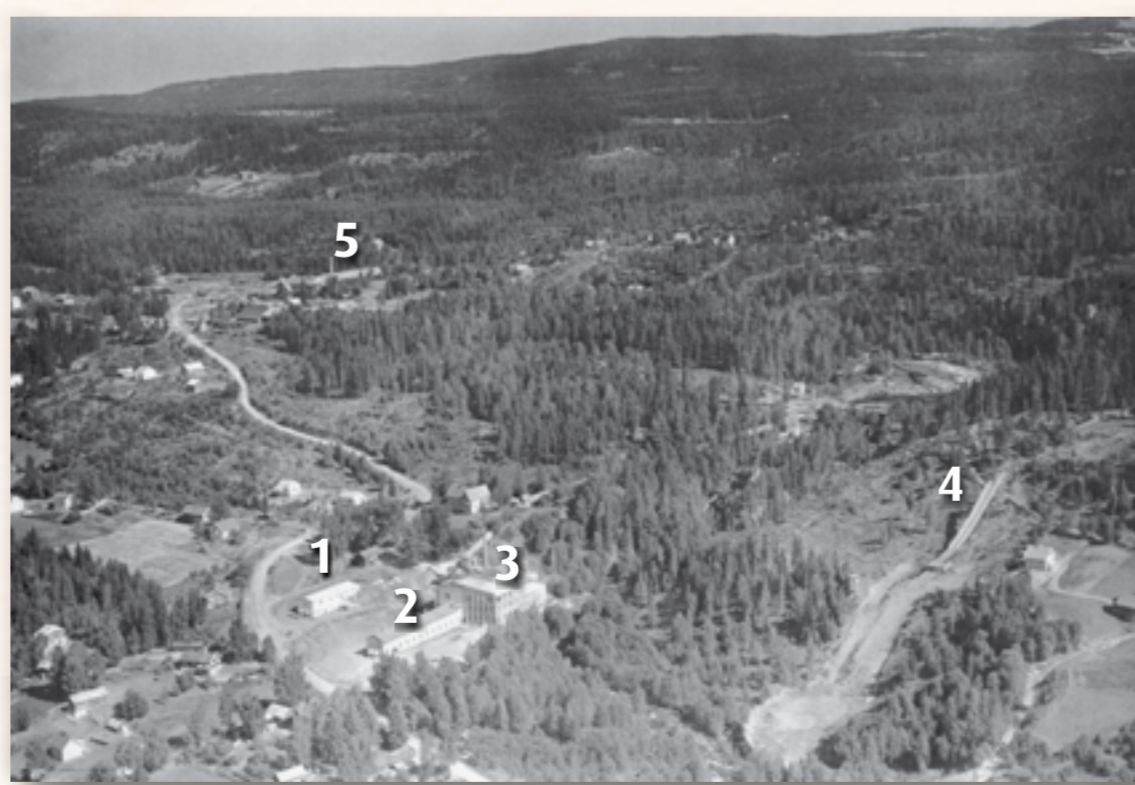
Gjennom årene var det stadig utbedringer og forandringer som ga seg synlige endringer i bygningsmassen. Blant annet nye turbiner, maskiner, fyrhus og tørker. De største endringene skjedde i årene 1925 til 1931 med bygging i murstein og med tilvekst av damptrøke, samt nytt fyrhus, inntaksdam og turbinør (i tre). Den andre perioden var i 1950-52, da de gamle synlige tørkehuse ble revet. Disse tregbyningene på seks etasjer ble nå erstattet av en moderne elektrisk tørke i murstein. En smal og en lang bygning i en etasje øst/vest, slik vi ser den i dag. Samtidig ble den nye verkstedbygningen, som senere har tjent som bilverksted, oppført. I den samme perioden ble en moderne, men brukt pappmaskin innkjøpt og montert for å erstatte de seks i den gamle maskinhallen. Under demonteringsarbeidet her, tok det fyr og både maskinhallen og den gamle tørka i eta-sjen over brant opp. Brannmerker etter dette synes fortsatt på østveggen.

Dette bildet er tatt fra nord 1947.

Fabrikk endret fram til andre verdenskrig stadig utseende på grunn av moderniseringer og utvidelse. Her kan nevnes:

- 1915: Nye og dominerende tørkehus på 5 og 6 etasjer (1)
- 1924: Utvidelse av driftsbygningen i murstein (2)
- 1931: Horizontal damptrøke på bekostning av det som var igjen av den opprinnelige driftsbygningen i tre (3)

Bildet viser fabrikk slik den så ut fra 1952 til nedleggelsen i 1962.

1. Nytt verksted
2. Nytt tørkehus
3. Ny etasje (glatting)
4. Nordbybakken i sine glansdager
5. A/S Skrankefoss Træsliperi

SLUTTEN

Den nye pappmaskinen (1959) skulle bli en medvirkende årsak til at bedriften gikk mot "undergangen". Maskinen krevde større jevnhet i tremassekvalitet enn det som her var mulig. Det var også store problemer med å få massen til å "slippe" valsen. Arvid Engen som opplevde denne slutfasen på nært hold, forteller at han gikk på jobb med "hjertet i halsen" lyttende etter "gode eller dårlige" lyder fra maskina. Han følte sterkt at det var enten eller for videre drift. Og det gikk galt. Etter ei tid med A/S Union som eier, måtte Lands Træsliperi & Papfabrik innstille i 1963. En epoke var slutt - etter nitte år. Et stort tap for bygda, og noe som skulle føre til betydelige endringer i miljøet og strukturen i bygdesamfunnet.

ØYENVITNESKILDNING

I 1954 var skoleeleven Tor Midteng på besøk sammen med resten av klassen sin, og skrev denne stilen som etterpå ble artikkel i skoleavisen:

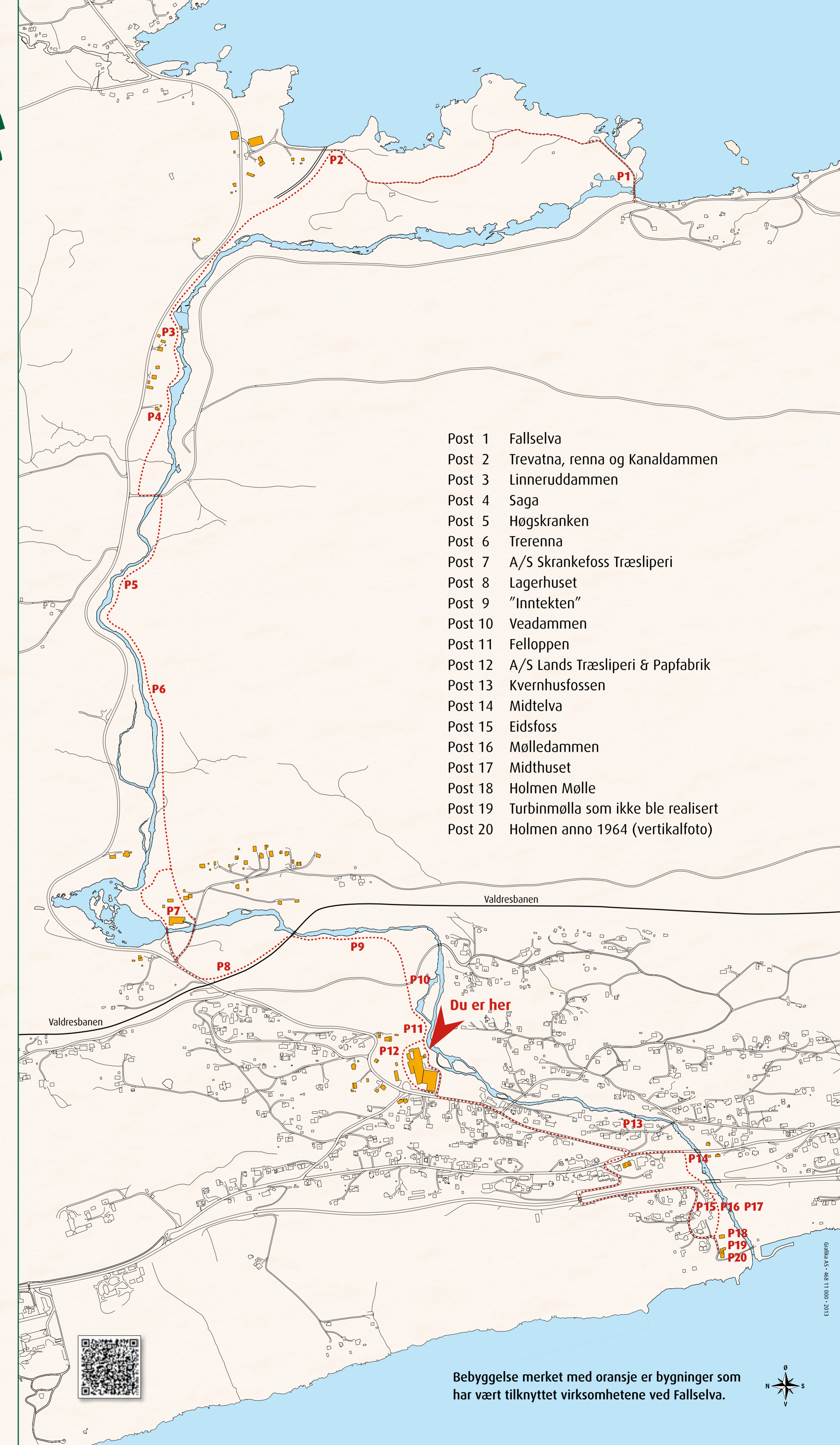

ARBEIDSULYKKER

Fabrikk kunne være en farlig arbeidsplass. Arbeidsmiljøloven var langt unna den gang. Tunge og usikre tak ute og inne, varierende klima med hensyn til temperatur, fuktighet og luftpartikler, omgang med dampkjeler og maskiner. Belastninger og faremomenter som kunne ta på både fysisk og psykisk. Det gikk for det meste bra, selv om det noen ganger var nære på. To ganger vet vi allikevel at det gikk galt på Land.

Den 30. mars 1920, omkom Andreas H. Smeby da en spikemaskin eksploderte. Den andre gangen var ved innledningen til påskeferien den 5 april 1950. Da omkom Martin Vold under rens- og reparasjonsarbeid av ei sorteringsmaskin. Ved et uhell startet maskinen og Vold ble drept.

I ei lita bygd, hvor alle kjente hverandre og hadde en sterk identitet og tilhørighet, gjorde slike hendelser et dypt inntrykk og preget arbeiderne og hverdagen i lang tid.

- Post 1 Fallselva
- Post 2 Trevatna, renna og Kanaldammen
- Post 3 Linneruddammen
- Post 4 Saga
- Post 5 Høgskranken
- Post 6 Trerenna
- Post 7 A/S Skrankefoss Træsliperi
- Post 8 Lagerhuset
- Post 9 "Inntekten"
- Post 10 Veadammen
- Post 11 Fellopen
- Post 12 A/S Lands Træsliperi & Papfabrik
- Post 13 Kvernhusfossen
- Post 14 Midtelva
- Post 15 Eidsfoss
- Post 16 Molledammen
- Post 17 Midthuset
- Post 18 Holmen Mølle
- Post 19 Turbinmølla som ikke ble realisert
- Post 20 Holmen anno 1964 (vertikalfoto)

Byggelse merket med oransje er bygninger som har vært tilknyttet virksomhetene ved Fallselva.

Livet langs Fallselva

Som veiviser langs stien har vi valgt logoen til Lands Træsliperi. En stor L og en tømmerstokk symboliserer bygda og råstoffet, samme symbol som vi har i vårt kommunevåpen. Som stokken har to ender, var driften avhengig av to parter, nemlig skogeierne og arbeiderne.

TUSENÅRSSTEDET I SØNDRE LAND

Søndre Land kommunes tusenårssted er en kultursti langs Fallselva. Dette ble vedtatt i kommunestyret 21. juni 1999. Stien informerer om liv og virksomhet langs elva, med hovedvekt på industrihistoria.

Opplysningsene om "Livet langs Fallselva" er samlet, bearbeidet og forfattet av Bjørn Erik Edvardsen.

Kulturstien ble offisielt åpnet 23. juni 2001.